

ГРЕЦЬКІ ТА ЛАТИНСЬКІ ТЕРМІНИ В МОВІ МЕДИЦИНИ І ФАРМАЦІЇ

Ключові слова: грецькі та латинські терміни, ботанічна та клінічна термінологія

Майже півтори тисячі років латинська мова була мовою науки, культури, пісемності країн Європи, а раніше була державною мовою Римської імперії [1]. У II ст. до н. е. римляни захопили Стародавню Грецію, яка на той час досягла високого рівня культури [2]. Рим почав засвоювати мову грецької науки, особливо медичної [2–4]. Починається процес створення термінів на основі латинизованої грецької мови [2]. Багато назв тварин і рослин грецької мови увійшли до складу зоологічних і біологічних термінів [5].

Сучасні біологічні та медичні терміносистеми досягли найбільшого ступеня інтернаціоналізації порівняно з термінологією інших галузей завдяки впливу двох мов – давньогрецької і латинської [4]. Збірка давньогрецького лікаря Гіппократа започаткувала медичну термінологію [4].

Основи сучасних медичних і фармацевтичних термінів формувались в Стародавній Греції [2].

Мета роботи – проаналізувати застосування найпоширеніших грецько-латинських терміноелементів в сучасній медичній і фармацевтичній лексиці, проаналізувати співвідношення деяких грецьких і латинських терміноелементів в медичній і фармацевтичній мові.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктами дослідження цієї роботи є грецькі і латинські терміни, які ввійшли повноцінним компонентом в сучасну медичну і фармацевтичну мову. Предметом дослідження є латинизовані терміноелементи анатомічної, клінічної і фармацевтичної (на прикладі ботанічної) терміносистеми. Використовувались лінгвістичний, порівняльний, аналітичний, біологічний, статистичний методи дослідження та метод переходу від абстрактного до конкретного.

Результати дослідження та обговорення

Грецька мова легко створює нові поняття, нові терміни. Термін (походить від *terminus* – край, межа – латинського походження) має значення – семантику (від грецького *semantikos* – визначаючий) [2], визначає спеціальні наукові поняття, формулює наукові теорії, концепції, закони. Сукупність термінів формує медичну і фармацевтичну термінологію [3], яка являє собою систему систем.

Сучасна медична термінологія – одна з найширших і складних у понятійному відношенні систем [4]. Вся сукупність медичних і фармацевтичних термінів сягає сотні тисяч, а терміносистема лікарських засобів включає понад 80 тисяч мовних одиниць [4]. Кожний термін в нашому дослідженні являє собою елемент анатомічної (гістологічної), клінічної (патолого-анатомічної, терапевтичної, гінекологічної, офтальмологічної, стоматологічної), фармацевтичної (ботанічної, фармакогностичної, хіміко-токсикологічної) терміносистем.

Як показали наші дослідження, кожна з трьох вказаних терміносистем має суттєві розбіжності в використанні грецько-латинських термінів, але терміни знаходяться в динамічному взаємовідношенні і взаємозбагаченні на рівні макротерміносистеми, яку називають медицина. В рамках цієї макротерміносистеми ведучу роль мають такі терміносистеми: анатомічна, клінічна, фармацевтична, які входять і мають включатися в навчальну програму латинської мови медичних навчальних закладів і формувати у студентів термінологічну основу спеціальної (медичної) мови.

В анатомічній терміносистемі частіше використовують терміни латинського походження. За структурою вони поділяються на прості, складні і складені (дуже рідко) [2].

Прості терміни – це окремі іменники, які позначають конкретне поняття [2], наприклад, *appendix, -icis, f* – апендикс, *solutio, -onis, n* – розчин [6].

Складні терміни утворюються за допомогою декількох окремих слів і можуть містити узгоджене або неузгоджене означення [2]. Наприклад, *canaliculus secretorius intercellularis* – міжклітинний секреторний каналець – медичний термін з двома узгодженими означеннями; *ligamentum longitudinale anterius* – передня продольна зв'язка, *fossa glandulae lacrimalis* – ямка слізної залози, *arteria profunda linguae* – глибока артерія язика [6, 7].

Складені терміни являють собою слова, утворені шляхом складання декількох латинських терміноелементів. Наприклад, *campus visionis monocularis* – поле зору монокулярне. У цьому складеному терміні одне слово запозичується, друге слово калькується, а третє слово – перекладається [2, 4, 7].

В клінічній термінології частіше використовують терміни грецького походження, які разом з терміноутворюючими елементами (префіксами, коренями, суфіксами) складають терміноелемент [2]. Наприклад:

1. *pari-splen -itis* (запалення капсули селезінки), де: *pari-* – префікс, *splen-* – корінь, *itis* – суфікс.;

2. *gonalgia* (біль в коліні), де: *gonu* – корінь (коліно), *algos* – корінь (біль), *-ia* – суфікс [2, 3, 7].

Грецькі кореневі клінічні терміноелементи часто є еквівалентами, або дублетами, латинських анатомічних назв. Деякі з них наведено в табл. 1.

Т а б л и ц я 1

Греко-латинські еквіваленти в термінології

Грецький термін	Латинський термін	Значення
Glossa	<i>Lingua, ae, f</i>	Мова, язик
Pneumon	<i>Pulmo, onis, m</i>	Легені
Hepar	<i>Jecur, oris, m</i>	Печінка
Bio	<i>Vita, ae, f</i>	Життя
Cystis	<i>Vesica, ae, f</i>	Міхур
Desmos	<i>Ligamentum, i, n</i>	Зв'язка
Hydr	<i>Aqua, ae, f</i>	Вода
Derma	<i>Cutis, is, f</i>	Шкіра
Mys, myos	<i>Musculus, i, m</i>	М'яз
Aden	<i>Glandula, ae, f</i>	Залоза
Neuron	<i>Nervus, i, m</i>	Нерв

В терміноелементах грецькі суфікси вживають з терміном грецького походження, латинський суфікс вживають з терміном латинського походження. Наприклад: лат. – *fungiformis* – грибоподібний, грецьк. – *pteryoideus* – крилоподібний [6].

Поряд з термінами грецького або латинського походження вживають терміни-гібриди, які утворюються з грецьких і латинських термінів одночасно [2]. Наприклад, *dystrophia, -ae, f* – розлад харчування тканин, де: *dys* – префікс грецького походження

trophia, -ae, f – іменник латинського походження зі значенням «харчування». Деякі префікси грецького походження, які вказують на 1) функції, 2) розміри, 3) число, 4) часові відносини, подано в табл. 2 [2, 7].

Т а б л и ц я 2

Значення грецьких префіксів клінічних термінів

Префікс грецького походження	Значення префікса	Приклад, переклад
1. Префікси, що характеризують функції		
a(an) –	заперечення, відсутність функції	atrophia- відсутність харчування тканин
an -	відсутність якості	analginum – знеболюючий засіб
eu –	нормальна функція	eutrophia – нормальне харчування тканин
hupo –	недостатність функції	hypotrophia – недостатність харчування тканин
dys -	порушення, розлад	dysfunctio – порушення функції
2. Префікси, що вказують на розмір		
micro –	аномально малий	micropodia – аномально мала стопа
macro –	аномально великий	macropodia – аномально велика стопа
mega –	аномально збільшений	megacolon – аномально збільшена товста кишка
3. Префікси, що вказують на число		
hemi –	половина	hemicephalgia – біль в одній половині голови
di –	два	diplegia – параліч подвійних кінцівок
tri –	три	tritherapia – трійна методика лікування
hexa –	шість	hexachromia – сприйняття тільки шести кольорів
4. Префікси, що вказують часові відносини		
ana –	відновлення в часі	anabiosis – повернення життєдіяльності
pro –	раніше, перед	prodromalis – передвісник захворювання
post –	за, після	postnatalis – наступний після народження
re –	циклічність дії	reanimation – повернення до життя

При порівнянні анатомічної та клінічної терміносистем відмічена така закономірність: в назвах органів нормальної анатомії термін частіше всього буває латинського походження, в патологічній анатомії – це складний терміноелемент частіше грецького походження.

Іноколи використовують однаковий термін, який в нормальній анатомії може називати орган, а в патологічній анатомії захворювання (табл. 3).

Т а б л и ц я 3

Однаковий термін в нормальній і патологічній анатомії

Мова	Анатомічний термін	Термін патологічної анатомії
Грецька мова	hepar, -atis, n (печінка)	hepatomegalia (патологічне збільшення печінки)
Латинська мова	<i>appendix, -icis, f</i> (апендикс)	<i>appendicitis</i> (запалення апендикса)

Головними ознаками наукової мови фармації (і ботаніки в першу чергу) є її гетерогенність, таксономічність, інформативність, біномінальність [2, 3, 8, 9]. Наукова мова фармації вибрала в себе терміни мов не тільки Стародавньої Греції і Риму, а і терміни арабської, кельтської, іспанської, португальської, французької і інших мов. В мові ботанічної науки налічуються спеціальні ботанічні терміни і терміни номенклатури – перелік ботанічних об'єктів [8, 9]. Мова ботаніки базується на рангах таксономічної ієрархії, а рослини мають біномінальну назву – родову і видову з обов'язковим вказуванням прізвищ ботаніка, який ввів цей вид в науковий обіг [3, 8, 10, 12]. Основною номінативною одиницею Міжнародної ботанічної номенклатури є видова назва рослини [2, 5, 9, 11, 12]. Видові назви рослин виконують інформативну і мотиваційну функцію [5, 11] (табл. 4).

Інформативна і мотиваційна функція видових епітетів рослин

Функція	Приклад	Переклад
1. Морфологічні особливості виду рослини	<i>Gentiana lutea</i> L.	Тирлич жовтий – квітки жовтого кольору
2. Подібність до інших видів рослин	<i>Salvia lavandulifolia</i> L.	Шавлія лавандолиста – листки схожі з лавандою
3. Характерні місця поширення або екологічні особливості розповсюдження	<i>Valeriana montana</i> L. <i>Mentha aquatica</i> L.	Валеріана гірська М'ята водяна
4. Інформація про використання а) як лікарської рослини б) для харчування в) для переробки деревини	а) <i>Valeriana officinalis</i> L. б) <i>Passiflora edulis</i> L. в) <i>Betula papyrifera</i> Marsh.	а) Валеріана лікарська б) Пасифлора їстівна в) Береза паперова
5. Інші функції		

Видові епітети-композиції містять 78,95% латинсько-латинських термінів, 12,25% – грецько-грецьких термінів, 8,79% – латинсько-грецьких термінів (гібридів) [11]. Серед найпоширеніших компонентів видових епітетів рослин можна вказати наступні: -ante (грецька.) – квітка, -phyll (грецька.) – лист, -oides (грецька.) – вид, образ. Більшість терміноелементів створено від латинських елементів [5, 11]. Видовий епітет рослин утворений прикметником – 68,98%, іменником – 21,10%, діеприкметником – 2,68%, дієсловом – 0,65% [5, 9, 11].

Під час створення видових назв рослин етимологічним джерелом були мови: латинська – 84,25%, грецька – 12,70%, італійська, іранська, французька, іспанська і інші – 3,05% [5, 9, 11].

До видових епітетів рослин грецького походження відносяться ті епітети, які застосовували в Стародавній Греції як родові назви рослин. Їх пізніше ввів шведський дослідник К. Лінней для визначення видових назв рослин [8, 9, 11].

В навчальному процесі медичних і фармацевтичних дисциплін викладачі мають навчити студентів мові професійного спілкування. Латинські терміни необхідні студентам для того, щоб у майбутній професійній діяльності розуміти і правильно використовувати спеціальну термінологію. Медична і фармацевтична термінологія є головним елементом мови спеціаліста [6]. Активне оволодіння спеціальною лексикою полегшує процес навчання студентів, формує лексичний запас майбутнього спеціаліста [13]. Вивчення латинської мови в медичному навчальному закладі має переслідувати професійну мету – готувати термінологічно грамотного лікаря і провізора, які володіють нормами літературної мови, лексикою медичної галузі, здатні користуватися мовними засобами [14]. Для досягнення цієї мети необхідно підвищувати культурно-освітній рівень студентів особливо на спеціальних кафедрах. В цьому відношенні для студентів важливі знання словоутворюючих елементів: українських, латинських і грецьких коренів, префіксів, суфіксів. Необхідно навчити студентів латинським афоризмам, крилатим виразам, які широко використовують в науковій і художній літературі. Деякі з них являють собою суттєві деонтологічні (гр. deon, deonis – повинен, - logos – вчення) медичні гасла: Noli nocere! – Не нашкодь! – перша заповідь лікаря [2].

В и с н о в о к

Згідно з дослідженнями, анатомічна термінологія використовує латинські терміни, клінічна – грецькі терміни, рідко гібридні грецько-латинські терміноелементи. Наукова мова ботаніки гетерогенна. В ботанічній мові використовують біноміальні назви рослин. Для більшості видових назв рослин головним етимологічним джерелом була латинська мова.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Городкова Ю. И.* Латинский язык (для мед. и фарм. училищ). – М: КНВРУС, 2013. – 252 с.
2. *Світлична С. І., Толоч І. О.* Латинська мова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 404 с.
3. *Цисык А. З., Шевченко Г. И.* Латинский язык для биологов: уч. пособие. – Минск: БГУ, 2008 – 127 с.
4. *Місяць Н. К., Білоус В. Й., Білоус А. В.* Проблеми упорядкування української офтальмологічної термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7509/95>
5. *Горностаев Г. Н., Забинкова Н. Н., Каден Н. Н.* Латинские названия животных и растений. – М.: МГУ, 1974 – 147 с.
6. *Васильев В. А.* Методические указания по латинскому языку и основам медицинской терминологии для студентов I курса международного медицинского факультета по модулю №1 «Анатомо-гистологическая терминология». – Донецк, 2011 – 129 с.
7. *Бондаренко М. А.* Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Тула: Тул ГУ, 2005. – 287 с.
8. *Забинкова Н. Н.* Термины и номенклатурные слова в ботанических словарях. Проблематика определений терминов в словарях разных типов. – Л: Наука, 1976. – С. 91–101.
9. *Кузнецова Е. В.* Международные наименования цветковых растений в аспекте номенклатурной номинации: Дис. ... канд. филол. наук. – Саратов, 2004. – 255 с.
10. *Берестнева А. В.* Названия экзотических растений в английском и русском языках (структурно-образовательный и номинативно-мотивационные аспекты: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Майкоп, 2008. – 25 с.
11. *Гамаева С. В.* Систематика цветковых растений Дальнего Востока. – Уссурийск: ВПО Приморская Гос. Сельхозакадемия, 2008. – 228 с.
12. *Рябко О. П.* Сложно-структурные флоронимы в английском языке. – Ростов/Д: РГУ, 2002. – 326 с.
13. *Дьяченко Г. П.* Причини мовленнєвих проблем засвоєння та використання фахової термінології студентами економічних спеціальностей ВНЗ Сходу України / Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. МНЦ – предметні зв'язки: 36. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – Вип. 10. – С. 84–90.
14. *Барановська Л. В.* Навчання студентів професійного спілкування. – Біла Церква: Білоцерківський держ. ун-т, 2002. – 256 с.

Надійшла до редакції 20.01.2014.

В. С. Доля¹, В. И. Мозуль¹, Л. И. Бородин¹, И. А. Власенко²

¹ *Запорожский государственный медицинский университет*

² *Национальная медицинская академия последилового образования имени П. Л. Шупика, м. Киев*

ГРЕЧЕСКИЕ И ЛАТИНСКИЕ ТЕРМИНЫ В ЯЗЫКЕ МЕДИЦИНЫ И ФАРМАЦИИ

Ключевые слова: греческие и латинские термины, ботаническая и клиническая терминология

АННОТАЦІЯ

Медицинская и фармацевтическая терминология является главным элементом общения специалиста. Активное овладение специальной лексикой облегчает процесс обучения студентов, формирует лексический запас будущего специалиста. Изучение латинского языка в медицинском учебном заведении должно преследовать профессиональную цель – готовить терминологически грамотного врача и провизора, владеющих нормами литературного языка, лексикой медицинской отрасли, способных пользоваться языковыми элементами.

Многие названия животных и растений греческого языка используются в составе зоологических и ботанических терминов, которые формировались в Древней Греции. Многие современные термины являются латинизированным греческим языком.

В работе поставлена цель – исследовать применение наиболее распространенных греческих и латинских терминов, вошедших в язык медицины и фармации.

Материалом исследования являются греческие и латинские термины, которые используются в анатомической, клинической и ботанической терминологии. Методы исследования: аналитический, сравнительный, лингвистический, биологический.

Как показали исследования, каждая из трех терминосистем имеет существенные различия в использовании греко-латинских терминов. В анатомической терминосистеме используются, главным образом, термины латинского происхождения. В клинической терминологии чаще используются термины греческого происхождения. Основным признаком научного языка фармации (и ботаники, в первую очередь) является ее гетерогенность. Язык ботаники базируется на рангах таксономической иерархии. Ее основу создает биномиальная номенклатура названий растений.

Видовые эпитеты-композиции содержат 78,95% латинско-латинских терминов, 12,25% – греко-греческих и 8,79% – латинско-греческих терминов-гибридов.

Таким образом, термины нормальной анатомии латинского происхождения, клинические – греческого. В ботанической номенклатуре основу создает биномиальная система названий растений. При этом используется латинизированный язык на основе греческих и латинских терминов.

V. S. Dolya ¹, V. I. Mosul ¹, L. I. Borodin ¹, I. O. Vlasenko ²

¹Zaporizhzhia State Medical University

²National Medical Academy of Post-Graduate Education named after P. L. Shupyk, Kyiv

GREEK AND LATIN TERMS IN MEDICINE AND PHARMACY LANGUAGES

Key words: Greek, Latin, pharmacy, medicine language

ABSTRACT

Many animal and plant names of Greek language was used to the composition of zoological and botanical terms. The contemporary basics of medical and pharmaceutical terms is was formed in Ancien Greece. The contemporary terms are latinatic greek language.

The article is devoted to the Investigation of Greek and Latin terms in medical and pharmaceutical languages.

Materials of this articles are Greek and Latin terms that are used in contemporary languages. Methods of investigation are linguistic, comparative, analytical, biological, statistic.

Greek languages easily is formed new terms. The combination of terms is formed the medical and pharmaceutical terminology. Every term in this investigation is the part of anatomical, clinical or botanical terminosystem. Every terminosystem has substantial characteristic. The terms of the anatomical names are usually Latin. The terms of the clinical denotations are usually Greek. The botanical binominal nomenclature is heterohenic. The scientific system of plants naming is using two terms. The first being the genus and the second the species. The binominal system of the plant name is formed by latinatic language on the basic of Greek and Latin terms. The composites of species names contain 78,95% latin-latinic terms, 12,25% greek-greetic terms and 8,79% latin-greetic hybridic terms.

The terms of the anatomical names are usually Latin. The terms of the clinical denotations are usually Greek. The binominal system of the plant name is formed by latinatic language on the basic of Greek and Latin terms.

Електронна адреса для листування з авторами: [mozul-valentina @rambler.ru](mailto:mozul-valentina@rambler.ru)